

שלוש פנים לאיה

התקופה של אינטואיציה ותחושות בטן

סרטה השביעי של מיכל בת-אדם

אדם "איה אוטוביוגרפיה

דמיונית" הוא מבחינות רבות

השלם והמורכב ביותר

שביימה עד כה. באמצעות

מבנה של סרט בתוך סרט

מבקשת הבמאית לבדוק את

יחסי הגומלין בין הזיכרון

האובייקטיווי לבין המציאות

הסובייקטיווי

השלוש-עשרה שנה מביימת מיכל בת-אדם את סרטיה בעקשנות רבה ובמחיר לא קל. שבעה סרטים הם יבול מדהים המהווה תופעה ייחודית בתעשיית הקולנוע הישראלית, קולנוע שמצבו הקשה מוקין את יוצריו בטרם עת.

למרות הביקורות העוינות והכישלונות הצורבים לעתים, מצליחה מיכל בת-אדם ליצור את סרטיה בעלי החותם האישי המיותר בהתמדה מעוררת השתאות. מעטות הן הבמאיות בעולם ועוד יותר מעטות הן הבמאיות המצליחות ליצור לאורך זמן. לפיכך יש לראות בעובדה ששלוש כמאיות כארץ, ביניהן מיכל בת-אדם, השלימו בשנה האחרונה את סרטיהן תופעה מבורכת.

"איה אוטוביוגרפיה דמיונית" הוא סרטה השביעי של בת-אדם ומהווה את הצלע השלישית בטרילוגיית הסרטים שביימה על ילדותה. השניים האחרים הם "על חבל דק" ו"בן לוקח בת". סרטה האחרון של מיכל בת-אדם, העוסק בפרידה הכואבת מדמות האב ובהשלמה עם המשך זימתם של החיים, הוא מבחינות רבות הסרט השלם והמורכב ביותר שביימה עד כה.

ברובד השני של הסרט מבקשת מיכל בת-אדם לבדוק את יחסי הגומלין בין הזיכרון הסובייקטיווי לבין המציאות האובייקטיווי באמצעות המבנה של סרט בתוך סרט. סרטה המסגרת עוסק בהווה, בתהליך ההסרטה של הסרט שמביימת איה על ילדותה, שבו היא מנסה להיזכר ברגעים מעברה ולשחזר אותם יחד עם שחקניה אל מול המצלמה. אותם רגעים נחתכים לסרט ה"אמיתי" שבו מספרת איה על ילדותה לצד אמה חולת הנפש ואביה המסוגר, על חייה בקיבוץ כילדת חוץ המנסה לתפוס את מקומה בחברה, על אהבות ואכזבות ועל הרצון הנואש להצליח בניגונה למען אביה. הררמה הגוצרת בין רגעי העבר כפי שהיו באמת ובין הרגעים המבוזבזים בהווה מובילה לנקודת המפגש בין הזיכרון והרצון ליפות אותו שבה לידי ביטוי ברצונה של הבמאית איה לרצות את אביה ולהעניק לו רגעי חסד על חייו הקשים.

ברובד השלישי של הסרט ישנה התייחסות לממד הקולנועי, לעצם עשיית הסרט כצורך קיומי, כתהליך לריפוי נפשה המצולקת של הבמאית, להתבוננות פנימית עמוקה והסקת מסקנות. הקולנוע משמש כלי לגילוי האמת שהיא על-פי מיכל בת-אדם עירוב רגעי הדמיון והמציאות שאין חשיבות להפרדתם ולפירוקם כיוון שהם מרכיבים את השלם בנפשו של האדם.

הבמאית מציגה שלוש פנים שהן למעשה דמות אחת: איה הילדה (שירה לורמנק), שבת דמותה הופיעה בסרטה השני של בת-אדם, "על חבל דק", איה הנערה (מיכל זוארץ במשחק מרשים), שאת סיפורה המלא ראינו בסרטה השלישי של בת-אדם, "בן לוקח בת", ואיה הבמאית, שאותה מגלמת מיכל בת-אדם.

למצוא את טעם הקיום בכל רגע

מרוע בחרת במבנה של סרט בתוך סרט, טבניקה מאוד טעונה בקולנוע שעשו בה שימוש אינספור טעמים, שלא לדבר על כך שסצינת הסיום יותר מזכירה את סיומו של הסרט "שמונה וחצי" של סליני שקצת קשה להתחרות בו?

"אין לי מושג מרוע הסצינה האחרונה בסרט, שבה הניירות של התסריט מתעופפים מידיה של הבמאית איה, הזכירה לך את פליני. אני יודעת שלאחר הקרנת הבכורה של הסרט אנשים היו מאוד נרגשים מהסצינה הזו ומישהו גם אמר לי שלסרט יש ניווח צרפתי. אך הסרט הוא כאן ועכשיו ומחובר מאוד לארץ. לעצם השאלה, חשבת שיהיה מעניין מאוד לבדוק את נקודות המפגש בין הזיכרון והאמת, מאחר שזוכחתי לדעת שנדמה לנו כי אנחנו מתבגרים עם השנים, לומרים מטעויות העבר ומשתנים, בעוד השנים החולפות

הפנימית שלי, מתוך אינטואיציה ותחושות בטן. אחת הטענות המושמעות כלפי סגנון הבימוי של היא שהמצלמה ממעטת לנוע. אין זה נכון. היא נעה הרכה, אלא שכמעט ואין מרגישים בזה. הצופה לא צריך להיות מודע לתנועת המצלמה. אינני מבקשת להרשים אף אחד ביכולת שלי לביים מצלמה נעה. בבימוי שלי אני מתמקדת בשאלות דרך מי מסופר הסיפור וכיצד ישרת החלק הוויזואלי את העלילה והמסרים של הסרט. אני זאת שמחליטה היכן למקם את המצלמה וקובעת את גודל הפריים (המסגרת של התמונה). לצלם אני משאירה את עבודת התאורה, שצריכה לענות על הצרכים של העלילה והמסרים, וזו עבודה מסובכת ומורכבת מאוד התלויה לא במעט בשפה המשותפת בינינו. אינני מתחשבת בסגנונות בימוי וצילום שהם תוצאה של אופנות מתחלפות. אני מאמינה באינטואיציות שלי, והעובדה היא ש'על חבל דק', למשל, שנעשה לפני 12 שנה, עדיין רענן היום, מאשרת את נכונותן. אני יודעת שאני צריכה להיות שלמה עם מה שאני עושה ולא לחקות אחרים גם אם נדמה שלפעמים קל יותר להגיע לקהלים מסוימים דרך החיקוי. בצורה כזו אשמור על חייו של הסרט לטווח ארוך."

יש בדבריך איזו נימה של ביקורת כלפי הקולנוע הישראלי של היום.

"כלל וכלל לא. אלא שיש סרטים שהסגנון שלהם אינו מדבר אלי, שהוא נראה לי כליכך אופנתי עד שמזרז הוא עלול להיעלם, וזה לא אומר שהם סרטים גרועים." - בכל זאת, רוב סרטיך אינם עוסקים בהווה הישראלית העכשווית, אלא בעבר, בעוד הדור הצעיר של הקולנוענים עוסק בהווה זו על היבטיה השונים. "אינני שוללת את האפשרות לעסוק בסרטי הבאים בהווה, ועובדה, לפני סרטי האחרון ביימתי את הסרט 'אשה זרה'

אינו משנות אותנו והזיכרונות רק מוסיפים גדבכים שאנו אמורים לחיות עמם. אנשים כמעט ואינם משתנים, אלא שהם שוכחים מה מצפה להם בסוף הדרך ונדרמה להם שהם למדו מספיק מהניסיון כדי להספיק לעשות עוד ועוד דברים גדולים. אני חושבת שהרבר החשוב ביותר הוא למצוא את טעם הקיום בכל רגע ורגע, שכן הרגע הוא למעשה התמצית של התחושות של כל מה שעבר עלינו בחיים."

הסרט עוסק בין השאר בשיגעון וכל חייה של איה סובבים סביב הנושא הזה. בניגוד לסטריאוטיפים המקובלים בקולנוע, השיגעון בסרט אינו מעורר אימה וחרדה. אין בו אלמנטים קמאיים שהחברה כה מזהרת מהם. איה אינה מסתירה את אמה המשווגעת. זה נראה קצת רחוק מהמציאות בחברה הישראלית.

"כך זה היה באמת. גולדתי לתוך מציאות שבה אמי חולה במחלת המניה דיפרסיה. האמת שהחיים בבית היו גיהינום. אני זוכרת את עצמי דואגת לאמי כבר בגיל ארבע. אבל מעולם לא הסתרתי אותה ואת מחלתה. זה היה חלק מהחיים שלי וקיבלתי את זה בטבעיות. דווקא בקיבוץ ניסו להתעלם מהעובדה הזו, או יותר נכון להסתירה. לא היתה לי ילדות קשה יותר מאשר לאחרים. היתה לי ילדות רגילה עם הרגעים השמחים והעצובים, כמו שיש לכל ילד. כך זה גם מסופר בסרט."

- בכל זאת יש משקל רב בסרט לרצון החזק שלך לרצות את אביך כל הזמן (המגולם עליידי השחקן גדליה בסר), מתוך תחושה שהיו לו חיים קשים עם אמוך הבלתי-שמויה. "בעיקר רציתי להרגיש את גיתוק הקשר בינינו לאחר שהוא חלה כאלצהיימר. קשה לתאר את התחושה האיומה אשר נובעת מכך שאדם שאתה כה אוהב חדל לפתע להכיר אותך. וזה קורה דווקא בשעה שאתה רוצה לשתף אותו בחוויות שלך, להראות לו דברים שיתגאה בך. אין ספק שיכולתי לעשות את הסרט הזה רק אחרי מותו. כשהיה חולה הייתי מרוכזת בדברים אחרים."

אינטואיציה ותחושות בטן

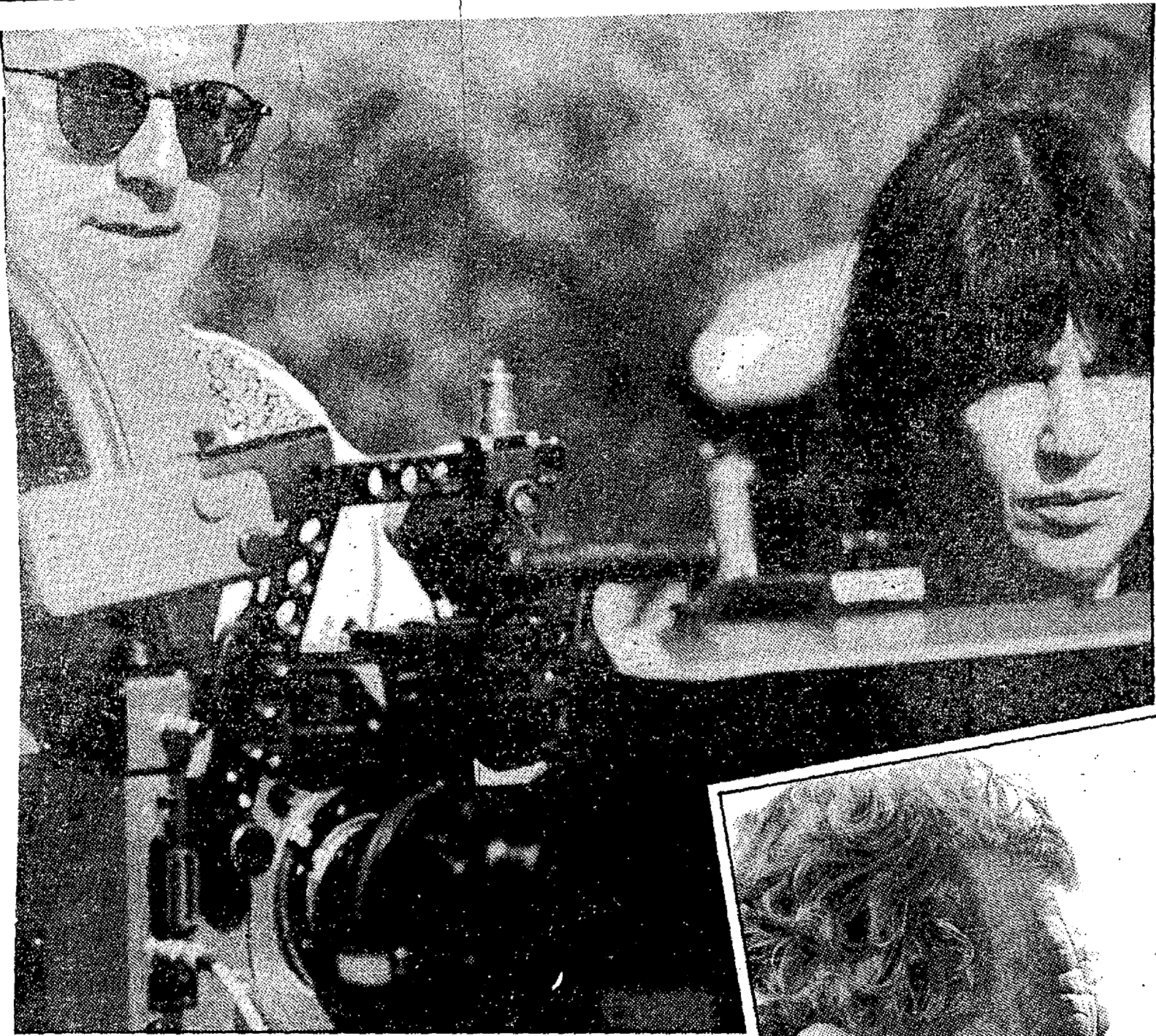
- אפשר להבחין בסרטיך בסגנון בימוי שונה מאוד מהסגנון הנפוץ היום בקולנוע העולמי והישראלי, אשר מושפע מהפרסונות, מהתאורות רוויות הצבע ומהקצב המהיר של הווידאו-קליפים.

"כיוון שמעולם לא למדתי קולנוע לא הושפתי מסגנונות של במאים אחרים. רק בשלב מאוחר נחשפתי ליצירות קולנוע קלאסיות. אני מביימת מתוך האמת

מיכל זוארץ כאיה הנערה

"חשבתי שיהיה מעניין מאוד לדווק
את נקודות המפגש בין הזיכרון
והאמת, מאחר שנוכחתי לדעת
שנדמה לנו כי אנתנו מתבגרים עם
השנים, לומדים מטעויות העבר
ומשתנים, בעוד השנים החולפות אינן
משנות אותנו והזיכרונות רק מוסיפים
נדבכים שאנו אמורים לחיות עמם"

מיכל בת-אדם והצלם יואב קוש

מיכל בת-אדם עם נוליה בסר כאביה

כיוון שאני קרובה אליהן יותר. באחד העיתונים נתקלתי לא
מומן במאמר שכתבה אשת אקדמיה אשר ניתח את הרמויות
הנשיות בסרטי 'אלף נשותיו של גמתי' סימן טוב'. לדעתי
זה היה גיבוב דברים מיותר. היא ייחסה לי כוונות לא לי
וכפתה את התזה שלה על הרמויות בסרט בניסוחים שונים
ומשונים."

- אהת השאלות שכולם שואלים היא כיצד את מצליחה
לביים סרט אחר סרט בהספקות קצרות יחסית, בעוד
אחרים, מוכשרים לא פחות, אינם מצליחים לעשות זאת.
"כנראה שהם לא די רוצים. שום דבר לא בא לי בקלות.
אני עובדת ועדות על גבי ועדות. מכריחים אותי להקשיב
לכל מיני הערות של לקטורים על התסריטים שאני כותבת
ואני צריכה להילחם על כל נקודה ופסיק. יש לי תרמית של
אשה חזקה וקשוחה שאין מי שיעמוד בדרכה. ההיפך הוא
הנכון: אני חלשה ושכירה, אלא שעבורת הכימוי היא לגבי
מהות קיומית שאיני יכולה בלעדיה. לפני שנים אחרות
עברתי תקופה איזומה בחיי. הייתי מפוררת לחלוטין. לרגע
חשבתי שהנה גם אני משתגעית, שהמחלה של אמי ררפה
והשיגה אותי. באותו זמן ביימתי סרט ואף שהעבודה היתה
קשה מאוד ובקושי החוקתי מעמד, זה היה אחד הדברים
שהציל אותי. וחשבתי לעצמי שאולי אם אבי היה מאפשר
לאמך לצאת לעבוד ולא להישאר כל היום בבית זה היה מקל
במקצת את מחלתה. אני יודעת שאנשים מפחדים ממני. אני
מתה לשחק בסרטים ובתיאטרון ומפתחים להציע לי
תפקידים. קשה לומר שמפגנים לי דווקא משום שאני
עושה הרבה סרטים. אני משלמת על כך מחיר כבד, גם
מבחינה כלכלית. כמו שאתה יודעת התקציבים מאוד נמוכים
וכך גם משכורתו של המפיק והבמאי. היום אני מוצאת עצמי
מלמדת במקומות שונים בארץ. זה המחיר שאני משלמת על
הרצון שלי לביים סרטים."

שעסק בנושא הכיבוש והשלכותיו על איכות חיה של
החברה הישראלית. הסרט לא הצליח כיוון שהמפיק הסתכסך
עמי והדבר מנע את הפצתו בצורה מסודרת, עניין כאוב
מאוד מבחינתי. לעצם השאלה אני חושבת שיש צורך גדול
בהסתכלות לאחור. זה נותן פרספקטיבה גדולה יותר
שמאפשרת יצירה שלמה ומגובשת יותר. מה גם שהעבר
כהחלט משליך על ההווה. כשמביימים סרט על המציאות
העכשווית אתה בתוך התהליך וחלק ממנו וקשה לך לבחון
אותו. אף שהסרטים שלי אישיים וממוקמים בעבר יש בהם
לרעתי ממור אוניוורסלי שקל להזדהות עמו גם לצופה
בחוץ-לארץ."

- כלומר, אפשר היה למקם את פרטיך בשווייץ?
"בשום אופן לא. המיקום הוא נקודה מרכזית. אני שייכת
לארץ, והארץ היא חלק מהסיפור. אלא שברמה האנושית
הסיפור יכול היה להתקיים בכל מקום בעולם."

אשה חלשה ושכירה

- אינך מגדירה את הקולנוע שלך פמיניסטי. זה עניין
עקרוני או שהנושא אינו מעניין אותך?
"אני עושה סרטים מנקודת הראות הנשית שלי, ושלי
בלבד. אין לזה קשר עם פמיניזם. הרמויות הנשיות בסרטי
מקבלות מטבע הדברים משקל אחר מהרמויות הגבריות,

